

SARTRE'IN SUNDUĞU ETİK MODELE GÖRE “ODA” ÖYKÜSÜNÜN ANALİZİ

İpek Beyza ALTIPARMAK¹
Abdullah DURAKOĞLU²

Öz

I. ve II. Dünya Savaşlarının derin izlerini üzerinde taşıyan Fransız filozof Sartre, en yüce değer olarak gördüğü insanın özgürlüğünü savunmuş ve hayatı boyunca özgürlükleri tehdit eden unsurlara karşı eylemlerde bulunmuş ve bir yandan da bu amaçla farklı türlerde eserler kaleme almıştır. Onun, tiyatro eserleri, deneme, roman ve öykü tarzlarında kaleme aldığı edebi türden eserleri de bulunmaktadır. Metinlerinde modern insanın açmazlarını da konu edinen Sartre'ın bu amaçla yazdığı eserlerinden biri de 'Oda' adlı öyküsüdür. Bu çalışmada onun "Oda" adlı öyküsünden yola çıkılarak etik model üzerinden eleştirel bir analiz yapılması amaçlanmıştır. Sartre'ın, hikâye kahramanı olan Eve ve onun yaptığı tercihler ile şekillenen öyküsünde ana tema olarak insan özgürlüğünün tek ve en önemli değer olduğu ve insanın içinde bulunduğu ikilem durumu ile bu ikilem karşısında yaptığı tercihi konu edilmiştir. Sartre'a göre, yaşamda her an seçimlerle karşı karşıya geliyoruz. Bu durumda bir tercihte bulunmak zorundayız. Öyküde Eve de, seçeneklerle karşı karşıya gelmektedir. Bu çalışmada öykünün başkahramanı Eve'nin karşı karşıya kaldığı ikilem durumu ve bu durum karşısında verdiği karar üzerinden Sartre'ın sunduğu etik model analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonunda Sartre'ın, insanlığa sunduğu etik modelin yetersiz olduğu yönünde değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Özgürlük, etik, değer, varoluş

AN ANALYSIS OF THE STORY “ROOM” ACCORDING TO THE ETHICAL MODEL AS PRESENTED BY SARTRE

Abstract

The French philosopher Sartre, who carried the deep scars of World Wars I and II, defended the freedom of the human, which he perceived as the highest of values, and he protested against factors that threatened freedoms his entire life, as well as penning works of different kinds to that end. He has literary works in the media of theater, essays, novels and stories. Sartre, who portrays the dilemmas of the modern individual in his texts, has written the story “Room” for this purpose as well. This study aims to critically evaluate the ethical model via his story “Room”. The story, which is shaped by the protagonist Eve and the choices that she makes, has as its main theme the place of human freedom as the sole and most important value, the dilemma the individual finds themselves in, and the choice they make when confronted with this dilemma. According to Sartre, we are faced with choices in every moment of life, thus we have to make a choice. In the story, Eve is also confronted with choices. In this study, the ethical model presented by Sartre is analyzed through the dilemma faced by the protagonist Eve and the choice she makes in face of this situation. In the conclusion of the study, the model Sartre presents humanity with is found to be insufficient.

Keywords: Freedom, Ethics, values, existence

¹Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ipkbeyzaaltiparmak@hotmail.com

²Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, adurakoglu06@gmail.com

Giriş

Aydınlanma döneminden itibaren ilerleme ve özgürlük ideallerine sahip olmaya başlayan Batı toplumları, bilim ve teknolojiyi bu idealleri gerçekleştirecek araçlar olarak düşünüyorlardı. Bu dönemden itibaren bilimlere duyulmaya başlanan aşırı güven, bilimler sayesinde her türlü sorunun üstesinden gelinebileceği savının zihinlere yerleşmesine neden oldu. Ancak bilimlerin gelişmesiyle birlikte ağır silahların üretilmesi ve bu silahlarla yapılan Dünya Savaşları bilimlerin aynı zamanda insanlara zararlı da olabileceği kanılarını ortaya çıkardı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda ölenlerin çoğunun sivillerden oluşması ve çok sayıda bireyin özgürlüğünün tehdit edilmesi insanları yalnızlığa ve çaresizliğe sürükledi. Bu dönemde ortaya çıkan ve iki dünya savaşının da yakın tanığı olan Jean Paul Sartre (1905- 1980), kaleme aldığı eserleriyle kaos ortamının içinde çaresiz kalan modern insanın sorunlarına çözümler üretmeye çalıştı. Anti pozitivist bir yaklaşımla yaşadığı dönemin sorunlarıyla yakından ilgilenen Sartre, geleneksel düşünürlerden farklı bir yaklaşıma sahip olduğundan farklı bir portre çizmektedir. O, birçok filozoftan farklı olarak fikirlerini dünyada yankılar uyandıran edebi eserlerle de ortaya koymuştur. Sartre'ın bu amaçla ele aldığı eserlerden biri de “Duvar” adlı öykü kitabıdır. ‘Duvar’, içinde beş öykünün yer aldığı bir eserdir. Bu eserde sırasıyla, Duvar, Oda, Erostrate, Özel Yaşam ve Bir Yöneticinin Çocukluğu öykülerine yer verilmiştir. Bu çalışmada Sartre'ın ‘Oda’ adlı öyküsü onun sunduğu etik model bağlamında eleştirel bir tarzla ele alınmıştır.

Oda adlı öyküde, sıradan bir Fransız ailesinin kızı olan Eve, şizofreni hastalığına tutulan kocası Pierre'nin bakımını tek başına üstlenerek onunla birlikte yaşamaktadır. Eve'nin babası, eşi hasta olduğundan ve kızına acıdığından bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Bu nedenle babası, Eve'yi, kocasını kliniğe bırakması yönünde ikna etmeye çalışmaktadır. Çünkü babası Eve'nin sürekli şizofreni bir insan ile yaşamasının felaket olduğunu düşünmektedir. Babası için Pierre nasıl olsa üç yıl içinde aklını tümüyle yitirecektir. Onun için yapılacak bir şey yoktur. Ancak Eve, babasına karşı çıkararak Pierre'i sadece iyi günleri için sevmediğini ve onunla birlikte yaşamaya devam etmeye kararlı olduğunu ifade eder. Görülüyor ki eserde bir ikilem, başka bir deyişle dilemma söz konusudur. Eve ne yapmalıdır? Eşini kliniğe mi terk etmeli, yoksa ömür boyu eşine bakıp onunla mı yaşamalıdır? Sartre'ın ifade ettiği gibi, tıpkı bu öyküdeki gibi günlük yaşamda öyle durumlar vardır ki, iki farklı yol karşımıza çıkar. Bu çalışmada Sartre'ın sunduğu etik model, Eve'nin yaşamı, özellikle onun karşı karşıya kaldığı ikilem ve yaptığı seçimler üzerinden ortaya konulmaya çalışılarak içerik analizi yapılmıştır. İçerik analizi metnin içindeki mesajları ya da anlamları ortaya çıkarması bakımından metni farklı bir biçimde anlamaya olanak sağlamaktadır. Böylece metin birçok yönden kıyaslanabilmekte, karşılaştırılabilmekte ve farklı biçimlerde analiz edilebilmektedir (Neuman, 2006, s. 466).

1.Öykünün Özeti

Bilinmedik bir hastalığa yakalanan Bayan Darbedat evden dışarı çıkamamakta, odasında sürekli anıları yâd etmektedir. Sağlıklı olan eşi Charles ise, haftanın diğer günleri akşama kadar dışarılarda gezmekte, perşembe günleri ise birer saatini kızı Eve ile geçirmektedir.

Yine bir Perşembe günü Bay Darbedat karısına seslenerek kızları Eve'yi görmeye gideceğini söyler. Her perşembe olduğu gibi Damat Pierre hakkında konuşmaya başlarlar. Pierre, hikâyede zaman zaman halüsinasyonlar gören bir şizofreni olarak yer almaktadır. Charles Darbedat, karısına kızları Eve'nin eşi Pierre ile birlikte yaşamaya devam ederlerse ondan da beter olacağını söyleyerek endişesini sık sık dile getirmektedir. Ona göre, Eve, kocasını kliniğe, Doktor Franchot'a bırakmalıydı. Charles, bunun Pierre'in de yararına olacağını söylemekle birlikte, Pierre'nin kendi türünden insanlarla daha iyi anlaşacağını düşünmektedir. Bu fikri Bayan Darbedat

da onaylamaktadır. İkisi de Pierre'nin amansız bir hastalığa yakalandığı, iyileşmesinin mümkün olmadığı, kızları Eve'nin ondan kurtulması gerektiği konularında mutabıktır. Charles Darbedat bu hususu kızıyla konuşacağını söyler ve dışarı çıkarak kızının evine gitmek üzere yola koyulur.

Eve, babasını kapıda karşılar. Bir şeyler atıştırdıktan sonra Bay Darbedat, kızına biraz konuşmak istediğini söyler. Eve ile birlikte salona geçerler. Bay Darbedat bir sigara sarar ve yaktığı sigaradan birkaç soluk çekerek "yavrucuğum" diyerek söze başlar. "Sana açık açık sormak istiyorum. Tüm bunlar seni nereye götürecektir acaba?" der. Eve şaşırılmış olsa da sakin görünür. "Tüm bunlar mı?" diyerek karşılık verir. Bay Darbedat, "onun hasta olduğunu kabullenmek istemiyorsun, bugünkü Pierre'i görmek istemiyorsun" der. Eve, güçlülükle "hasta olduğunun farkındayım, onu olduğu gibi seviyorum" der. Bay Darbedat "doğru değil, onu sevmiyorsun, ona sadece acıyorsun, Pierre'i mutlaka kliniğe göndermen gerekir" der. Ancak Eve, ısrarlıdır, "Pierre ile iyi anlaşıyorum, yanımda kalacak" der.

Kızını ikna edemeyen Bay Darbedat evden dışarı çıkar. Eve ile Pierre evde baş başa kalırlar. Pierre, üç gün aradan sonra yine halüsinasyonlar görmeye başlar. O, yontuların odaya girmiş olduğunu, alçaktan ve yavaştan uçtuklarını görüp korkmaktadır. Eve de aynı hastalığa tutulmuş gibi davranır. Yontuları görmese de seslerini işittiğini söyler. Eve'nin de, yontulardan korkuyormuş gibi elleri titrer, dişleri birbirine çarpar. Aslında Eve, Pierre farkına varmasından korkmaktadır. Pierre yorulduğunu söyleyerek uyumak ister. Pierre gözlerini kapatırken karısına "bir daha gelmezler, sen de gözlerini kapatabilirsin" der ve uykuya dalar. Eve, Pierre'ye sert sert bakarak, "nasıl uyanacak acaba?" diye kendi kendine sorar. Bu soru, içini kemirir. Eve, o anda bundan başka bir şey düşünemez. O, Pierre'in bulanık gözlerle uyanıp karmaşık konuşmaya başlamasından korkmaktadır. Bunun Franchot'un da söylediği gibi bir yıl önceden başlamaması gerektiğini düşünür. Eve, Pierre'nin eline doğru eğilip dudaklarını dokundurur ve "o hale gelmeden öldürürüm seni" der.

2.Varoluş Felsefesi ve Sartre

Nesneden yola çıkan varlıklarla ilgili nesnel doğrulara ulaşmaya çalışan düşüncelere karşı öznenen hareket eden varoluş felsefesi, öznel hakikatlerin önemini vurgular. Geleneksel felsefe gibi varlık ve tümeller gibi konularla uğraşıp nesnelliği değil, bunun yerine kaygı, yabancılaşma, hiçlik duygusu gibi hiçbir soyutlamanın konusu olamayacak insana özgü hakikatleri ele alır (Cevizci, 1997, s. 698- 699). Başka bir deyişle varoluşçuluk, temeline insanı koyan ve insan düşüncesini temel alan bir akım olarak doğmuştur. Bu nedenle ana teması somut insan yaşamıdır (Bender, 2009, s. 30). Varoluşçu felsefe bir yönüyle Marksizm'e benzemektedir. Her ikisi de kendi içinde bir devrim isteyen ve eşitlenmeye inanan bir süreci ön görür (Çelik, 2011, s. 47).

Varoluşa ilişkin temel kabullerden biri de varlığın özden önce gelmesi durumudur. Bunun temellendirmesi de "çünkü seçmek için önce var olmak gereklidir" şeklinde yapılmıştır. Her ne kadar belli şartlar içinde olsak da bu şartlar içinde kendi tercihlerimizi kendimiz yapıyor olmamız, yani insan olmanın bir getirisi olarak bir bilince sahip olmamız nasıl davranacağımızı kendimizin belirliyor olması durumunu doğurmaktadır. Buradaki asıl önemli nokta seçmenin getirdiği özgürlüktür. Ortaya çıkan metafor ise "seçmemek" kavramının varlığıdır. Sadece insanın seçmeme özgürlüğü vardır ve insan bunu diğer varlıklardan farklı olarak sahip olduğu bilince borçludur. Ancak seçmeme durumunun da bir tercih olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durumun bile bir bilinç tercihi olduğu görülmektedir (Bender, 2009, s. 25).

Varoluş felsefesinin öncülerinin Augustinus, Pascal, Montaigne olduğu söylenebilir. Öte yandan modern dönemde ortaya çıkan Danimarkalı filozof Kierkegaard'ın insanın evrende yalnız olduğu ve bağları olmayan bir biçimde yaşadığı yönündeki düşünceleri onun günümüzdeki varoluşçuluğun öncüsü olarak tanınmasına neden olmuştur. Zira Kierkegaard'a göre "ben" ve "varoluş" birbirinden ayrılamaz bir bütün halindedir. Diğer bir deyişle Tanrı ve ölüm arasında çaresiz ve savunmasız kalan birey yalnız başına kalmıştır (Hançerlioğlu, 1996, s. 443).

Kierkegaard'ın bu düşüncesinden hareketle Karl Jaspers varoluş felsefesine ilişkin görüşlerini kavramsallaştırmıştır (Sökmen, 2013, s. 43). Kierkegaard ve Nietzsche'den etkilenen Jaspers, varoluşa ilişkin düşüncelerin akademik endişelerin yönlendirmesinin doğru olmadığını savunan bir noktada karşımıza çıkmıştır. Ona göre bu varoluş ders ve öğretisi niteliğinde değil, tam tersi insanın aslını bulmasını sağlayan ve varlığı için gerekli olan bir eylem olarak kalmalıdır (Kayra, 2006, s. 16).

Varoluşçuluğu ilk defa tanımlayan filozof ise Sartre'dır. Sartre varoluşçuluğa oldukça fazla anlam yüklemektedir. Ona göre varoluşçuluk ciddi bir ilgi alanı olarak aydınlar sayesinde gelişecek ve yaygınlaşacaktır (Sökmen, 2013, s. 42). Sartre'in felsefesinde birey varoluş sürecinde kendiyi baş başadır (Çelik, 2011, s. 44). Çünkü Sartre için belirleyici olabilecek hiçbir şey yoktur. Diğer bir deyişle eğer Tanrı yoksa insanı bağlayan ve engelleyen hiçbir şey yoktur (Sökmen, 2013, s. 49). İşte bu yüzden belirleyici herhangi bir unsuru bulunmayan birey bulunduğu alan içinde öyle ya da böyle karar vermesini gerektiren bir özgürlüğe mahkûmdur. Bu mahkûmiyet içerisindeki sorumluluk ile birlikte yaşamaktadır (Sarıoğlu, 2008, s. 251).

Sartre düşüncelerinde pek çok görüşü bir araya getirmiştir. Nietzsche'nin yeni insanını, Husserl'in fenomenolojisini, Marks'ın kuramını ve Hegel'in metafiziğini aynı potada eritmiştir (Sarıoğlu, 2008, s. 251). Nitekim Sartre yeni bir insan tipi öngörmektedir. Çünkü değer mekanizması artık yıkılmıştır ve tüm kaygılardan bağımsız yeni bir insan tipi gereklidir. Bu yeni insan tipi Tanrı'dan dönen yüzünü yine insana çevirecektir. Bu noktada Sartre, Kierkegaard ve Jaspers'ın varoluşçu düşüncesinden ayrılmakta ve hümanist ateist bir varoluşçu olarak karşımıza çıkmaktadır (Sökmen, 2013, s. 48). Bununla birlikte Sartre, düşünce sisteminde insanın özüne ilişkin unsurlara en çok değer veren filozofların başında gelmektedir. Çünkü ona göre, insan diğer varlıklardan farklı olarak daha önceden tanımlanamaz, ancak sonradan bir şey olacak ve kendini nasıl yaparsa öyle olacaktır. İnsan ancak kendi benliğinde bulunan unsurlarla varlaşmaya doğru atımlarda bulunabilir (Sartre, 1999, s. 61- 62). Bu nedenle Sartre, insani unsurlar üzerinden düşünceler sergiler.

3.Özgürlük Kavramı

Yaşadığı yüzyıla damgasını vuran Sartre, ortaya koyduğu düşünce sistemiyle insanı çok yönlü ele almış bir filozoftur. Onu çağın en önemli düşünürlerinden biri yapan sadece insanı ele alan düşünce sistemi değil aynı zamanda çok yönlü kimliğidir. Sartre insanın yaşadığı karmaşayı, bunalımları, yalnızlığı ve çaresizliği aynı zamanda edebiyatçı bir kimlik ile de ortaya koymuştur. Bu durum onu sadece felsefe alanında değil aynı zamanda edebiyat alanındaki kendine özgü yansımalarıyla da önemli bir noktaya getirmiştir (Sayın, 2013, s. 122; Özcan, 1991, s. 194). Sartre'in edebi eserlerinin de ana teması insan varlığına ilişkindir.

Sartre (1999, s. 63)'a göre, diğer varlıklardan farklı olarak insanın varoluşu özden önce geldiğinden ne olduğundan sorumludur. Böylelikle insan varlığının sorumluluğunu omuzuna yüklemektedir. İnsan bir partiye girmek, evlenmek, kitap yazmak isteyebilir ve tüm bunlar insanın seçimler yapabilme olanağına sahip olmasıyla mümkündür. Başka bir deyişle insanın özünü belirlemek mümkün değildir.

Özü belirlenmiş insan tercihlerde bulunamayacağından asla kendisi olamayacaktır. Sartre'a göre hayatta bizi herhangi bir şey olmaya zorlayan sistem karşısında sergilediğimiz duruş asıl kimliğimizi bulmamızı sağlayacaktır. Kişi ancak böylelikle kendisini bulacaktır (Biçer, 2013, s. 429; Sayın, 2013, s. 123).

İnsanın kendini belirlemede aktif rolünü vurgulayan Sartre'ın temel çıkış noktası, insan varlığı ile öteki nesnelere varlığı arasındaki farklılıktır. Örneğin bir masa, imal edilmeden önce belirli bir

amacı olan bir şey olarak tasarlanmıştır. Ancak insanın bu varlıklardan farklı olarak önceden belirlenmiş bir özü yoktur. Ayrıca insan, diğer varlıklardan farklı olarak bir bilince sahiptir. Başka bir deyişle insan bilinçli bir öznedir. Bilinçli bir özne dünyadaki şeylere varlık vermese de bir anlam verebilir. İnsanın seçimler yapabilmesi de bilince sahip olmakla mümkündür. Bu bağlamla ele alındığında Sartre'ın özgürlükten kastettiği şey seçimler yapabilme özgürlüğüdür (Cevizci, 1997, s. 598-599). Söz konusu seçimleri yaparken kuşkusuz insanı geçmiş yaşantıları etkileyecektir. Ancak Sartre'ın özgürlüğü tam bu noktada devreye girmektedir. Üzerinde etki eden tüm unsurlar karşısında insan, kendini bulma yönünde bir tercih yapmalıdır. Bu inşa süreci insan üzerinde bir ağırlık, bir bunalım oluşturabilir. Ancak sancılı da olsa insanın yaşamının tamamı onun yaptığı seçimler ile şekillenmiştir. Şimdiyi bile değiştirebilme ihtimali diğer bir deyişle her an seçim yapabilme gücü insanı özgür kılan niteliklerdir (Çelik, 2011, s. 46).

Sartre (2013, s. 608-609)'ın özgürlük tanımında seçmek ve yapmak arasında bir ayırım yoktur. Bu bağlamda özgür olmak deyişi, istenen şeyi elde etmek değil, istemeye kendi kendine karar vermek anlamını taşımaktadır. Başarı ya da başarısızlığın özgürlük için hiçbir önemi yoktur. Sartre'ın özgürlük kavramı için ele aldığı yegâne kavramı, seçimin özerkliği, daha açık bir ifadeyle kendi başına karar verebilmektir.

Öyküdeki Eve de, bakıma muhtaç olan Pierre ile birlikte yaşadığından ve onun bakımını tek başına üstlendiğinden tutuklu gibi bir hayat sürmektedir. Ancak Sartre'ın felsefesine göre, bu Eve'nin özgür olmadığı anlamına gelmez. Çünkü Eve, Pierre ile birlikte yaşamaya devam etmeye kendisi karar vermektedir. Babası, ona Pierre'yi kliniğe bırakmasını önerdiği halde, Eve, bunu reddetmektedir. Eve'nin tek başına yaşama olanağına sahip olduğu öyküde görülmektedir. Ancak Eve, Pierre ile birlikte yaşamayı ve onun hastalığına ortak olmayı kendi seçmiştir.

Eve'nin durumu hapisanedeki bir tutuklu ya da mahkûmun durumuna benzese de Eve, bir mahkûmdan daha fazla olanağa sahiptir. Sartre (2013, s. 609)'a göre, bir mahkûmun hapisaneden çıkmakta özgür olduğunu söyleyemeyiz. Bunu söylemek saçma olur. Hatta serbest bırakılmayı temenni etmekte de her zaman özgür olduğunu da söyleyemeyiz. Ama onun firar etmeye teşebbüs etmekte özgür olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tutuklu ya da mahkûm, içinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun kaçışını projelendirebilir.

İnsanın özgürlüğünü, seçimlerde bulunabilme özgürlüğü olarak gören Sartre (2013, s. 610), özgürlüğün kendisinin seçilemeyeceğini iddia eder. Ona göre, biz özgür olmayı seçmedik, Çünkü özgür olmama imkânına sahip değiliz. Bu bağlamda biz, özgürlüğe mahkûmuz.

İnsan günlük hayatında sürekli seçimler yapmaktadır. Bu durumda şu soru akıllara gelebilir. Hiçbir şeyi seçmeyen seçim yapmamış mı olur? Sartre'a göre seçim yapmayan da aslında bir şey seçmiş demektir. Çünkü hiçbir şey seçmemek de herhangi bir seçimde bulunmak başka bir deyişle seçmemeyi seçmek anlamına gelmektedir (Sartre, 1999, s. 86). Cezaevindeki bir mahkûmun dahi ontolojik anlamda özgür olduğunu iddia eden Sartre'ın bakış açısıyla ele alındığında Eve'nin de ontolojik özgürlüğe başka bir deyişle mutlak özgürlüğe sahip olduğu anlaşılabilir. Öte yandan Sartre'ın düşünce sisteminde seçtiğimizi elde etme anlamında özgürlüğe de yer verilmektedir. Bu da pratik özgürlük olarak adlandırılmaktadır (Akgündüz, 2013, s. 253). Pratik özgürlük olanaklı olmadıkça mutlak özgürlüğün de anlamsız olacağını iddia eden Sartre'ın bakış açısıyla değerlendirildiğinde Eve'nin sahip olduğu başka olanaklardan da söz edilebilir.

Eve, Pierre'yi babasının sözünü dinleyerek kliniğe bırakmasının dışında sınırlı sayıda da olsa başka olanaklara sahiptir. Ancak öyküde, Eve'nin Pierre'yi kliniğe terk etme ve onun bakımını üstlenme olanaklarından başka sadece öldürme olanağına sahip olmasına vurgu yapılmıştır. Bu olanak, öykünün sonunda, Eve'nin, uyuyan Pierre'nin eline dudaklarını dokundurup sağlığının

daha fazla bozulmasından endişe ederek “o hale gelmeden öldürürüm seni” demesiyle ifade edilmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Eve'nin sınırlı da olsa pratik bir özgürlüğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır.

4.Ahlak Felsefesi

Sartre'ın özgürlük kavramıyla ahlak felsefesi arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu nedenle onun ahlak felsefesi, özgürlük ve sorumluluk kavramlarına ilişkin düşünceleri bağlamında ele alınmalıdır (Akgündüz, 2013, s. 24). Sartre (1999, s. 94), Tanrı'yı yok saydığından verili değerlerin olmadığını düşünmektedir. Bu bağlamda normatif ahlakı da reddetmekte ve değerlerin yaratıcısının insan olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla değerlerin yaratılmasına neden olan ana unsur özgürlük olduğu için Sartre, özgürlüğün en yüksek değer olduğunu düşünür. Onun ifade etmek istediği şey, temelsiz bir varoluşa sahip olan insanın, kendi yaşamını anlamlandırmaya çalışırken bu süreçte kendisinden başka normlara başvurmadan yaşamını kendi başına yaratması gerektiğidir. Sartre'ın ahlak felsefesinin en temel niteliği, özgürlüğün en yüce değer olarak kabul edilmesidir (Akgündüz, 2013, s. 114-115).

Hristiyanlık eleştirisi üzerinden tüm ahlaki normları reddeden Sartre (1999, s. 70-71) 'a göre, Katolikler, ahlakın var olduğunu ifade ederler ancak onların bile ahlaki normları belirsizdir. Çünkü günlük hayatta genelde iki yol karşımıza çıkar. Yolların ikisi bir arada seçilemez, bunlardan birini seçmek gerekir. Sartre, bu duruma öğrencisinin İkinci Dünya Savaşı döneminde başından geçen bir olaydan örnek verir:

“Öğrencim bir gün yanıma geldi. Düşmanla işbirliğine yanaştığı için annesi babasıyla bozuşmuştu. Ağabeyi ise 1940'ta bir Alman saldırısında ölmüştü. Delikanlı, biraz ilkel ama soylu bir duyguyla, kardeşinin öcünü almak istiyordu. Gelgelelim annesinin ondan başka kimsesi yok. Kocasının yarı ihanetinden ve büyük oğlunun ölümünden dolayı adamakıllı üzgün. Tek tesellisi küçük oğlu, tek dayanağı o şimdi. Genç adam için o anda seçilecek iki yol var: Birincisi ;İngiltere'ye geçerek Özgür Fransız Kuvvetleri'ne katılmak, yani annesinden ayrılmak; ikincisi annesinin yanında kalarak onun yaşamasına yardım etmek, yani savaştan kaçmak” (Sartre, 1999, s. 70-71) .

'Oda' adlı öyküde de benzer bir ikilem konu edilmiştir. Eve için seçilecek iki yol vardır: Birincisi: Annesi ve babasının sözünü dinleyerek kocası Pierre'yi kliniğe bırakacak ve böylece bilinmedik bir hastalığa yakalanan annesinin yaşamasına yardım edecek, ikincisi; Pierre'in yanında kalarak onun yaşamasına yardım edecek ve bu durumda babası ve özellikle de hasta olan annesi için hiçbir fedakârlıkta bulunamayacaktır.

Öyküde bir yanda sevgi, duygusallık ve bağlılık ahlakı, öbür yanda ise daha kuşkulu bir büyüklere itaat ahlakı vardır. Sartre (1999, s. 71-72)'a göre, bunlardan birini seçmek gerekir. Ancak bu seçimi yapması için kim yardım edecektir? Burada Hristiyanlık öğretisi yardım edebilir mi? sorusu sorulabilir. Sartre, bu soruya 'hayır' cevabını verir. Çünkü Hristiyanlık insanlara, “acıyın, yakınlarınızı sevin, kendinizi düşünmeyin, en çetin yol, en yararlı olanı hangisiyse onu seçin” der. Ancak Sartre'a göre, en çok yararlı olanı önceden bilmek her zaman mümkün değildir. Ayrıca hangisi daha çok acınacak haldedir? Geleceği bilmediğimizden bundan emin olmak da mümkün değildir.

Sartre'ın felsefesi bağlamında düşünüldüğünde öyküde de en yararlı seçimin hangisi olduğunun belirsiz olduğu anlaşılmaktadır. Bay Darbedat Pierre'in üç yıl sonra aklını tümüyle yitireceğini iddia etmektedir. Bayan Darbedat da bir hastalığa yakalandığından kendisini odasına tutsak etmek zorunda kalmıştır. Sartre (1999, s. 72), Hristiyanlık öğretisinin seçimlerinde Eve'ye yardımcı

olamayacağını düşünmektedir. Ayrıca en çok yararlı olan seçimin hangisi olduğu da belirsizdir. Eve'nin Pierre'yi bırakıp annesinin yanında kalması mı?, yoksa Eve'nin annesine yardım etmek yerine Pierre ile birlikte yaşaması mı? Hristiyanlık öğretisine daha uygundur, başka bir deyişle daha yararlıdır? Öyküde Pierre'nin bakıma daha muhtaç olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Bay Darbedat'ın düşüncesine göre, nasıl olsa birkaç yıl sonra Pierre için yapılacak bir şey yoktur. Ancak Eve'nin Pierre ile birlikte yaşaması üç kişi için felaket olacaktır. Öyküde Bay Darbedat, kızını Eve'ye bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“İyi ama eğer onu seviyorsan bu, senin için de benim için de zavallı annen için de büyük bir felaket demektir, çünkü senden gizlemeyi yeğ tuttuğum bir şeyi açıklamak zorundayım şimdi: Üç yıla kalmayacak Pierre aklını tümüyle yitirecek, tıpkı hayvana dönecektir” (Sartre, 1993, s. 44).

Sartre (1999, s. 72)'a göre, bunun gibi ikilemede kaldığımız durumlarda mevcut değerler bize kesin bir yol göstermezler. Çünkü böyle durumlarda genellikle geleceğe ilişkin belirsizlikler mevcuttur. O halde bize tek iş kalmaktadır; Eve'nin yaptığı gibi içgüdülerimize uymak ve onlara göre davranmak. Eve Pierre'i sevdiğini söyleyerek içgüdülerine göre hareket etmiş ve onlara uygun bir biçimde Pierre'in bakımını üstlenmiştir. Bununla birlikte Eve, özgürce, başka bir deyişle hiç kimsenin yönlendirmesi olmadan seçimde bulunarak davranışın sorumluluğunu tek başına üstlenmiştir. Eve'nin seçimi bireyseldir. Ancak Sartre'a göre, bireysel edimler dahi tüm insanlığı bağladığından insan seçimde bulunurken davranışın tüm sorumluluğunu üstlenmek durumundadır. O, buna şöyle bir örnek verir:

“Diyelim ki evlenmek, çoluk çocuk yetiştirmek istiyorum. Bu evlenme yalnızca benim durumumdan, tutkumdan ya da isteğimden doğsa bile, yine de ben bununla yalnızca kendimi bağlamış olmuyorum, bütün insanlığı da tekli evlenme (monogami) yoluna sokmaya, bağlamaya çalışmış oluyorum” (Sartre, 1999, s. 64).

Sartre'ın düşünce sistemi bağlamında değerlendirildiğinde Eve de, evlendikten sonra şizofreniye tutulan Pierre ile birlikte yaşamaya karar vererek, bu karar özünde Pierre'e olan sevgisinden kaynaklanmış olsa da, bütün evli insanlara hastalanan eşlerinin bakımını üstlenme yoluna sokmaya çalışmış olmaktadır.

Sartre felsefesinin bu noktasında sıkıntılı bir durumun varlığından söz edilebilir. Sartre'a göre insan ne yapıyorsa yapsın yaptığıının sorumluluğunu üstlenir, ama ne yaptığıının bir öneminin olmaması sorunlu görünmektedir. O, özgürlük ve sorumluluk meselesini birlikte ele almış, insanı seçiminden de sorumlu tutmuştur. Ayrıca bireylerin eylemlerinin tüm insanlığı ilgilendirdiğini, bu nedenle eylemde bulunan kişinin yalnız kendine değil, herkese karşı sorumlu olduğunu belirtmiştir. Ancak özgürlüğün ve sorumluluğun değerle ilişkisinin kurulamamış olması bu sorumluluğun içi boş bir sorumluluk olarak kalmasına neden olmuştur (Öztürk, 2016, s. 151-152). Bu bağlamda düşünüldüğünde eleştirel bir bakış açısıyla şu soru sorulabilir; Eve, hiç kimsenin yönlendirmesi olmadan özgür iradesiyle ve davranışın tüm sorumluluğunu üstüne alarak Pierre'i kliniğe bıraksaydı, bu eylemin de Sartre'ın düşünce sisteminde etik bir eylem olarak nitelendirilmesi mi gerekecekti? Felsefesi bağlamında düşünüldüğünde Sartre'a göre, kuşkusuz bu eylem de etikti. Çünkü o, insanın asla kötüyü seçmediğini iddia eder. İnsan ya iyiyi ya da iyi olduğunu sandığı şeyi seçer. Bununla birlikte Sartre'a göre değer olmadığından bu eylemin kötü olarak nitelendirilmesine neden olan hiçbir ölçütten de söz edilemez. Zira o, değeri yararsızca mutlak olup kutsallaşmayı arzulayan bilinçli varlığın, insanın içsel boşluğunu dolduran bir unsur olarak tanımlar (Pehlivan, 2015, s. 110–111). Sartre, değer varlıkların türüne ilişkin düşüncesini ise şöyle ifade eder:

“Değerin varlığı değer olmaktır, yani varlık olmamaktır. Dolayısıyla değer değer olarak varlığı, varlık olmayanın varlığıdır. Şu halde değer kavranamaz gibi görünüyor: değeri

varlık gibi ele almak gerçekdışılığını tümüyle bilmezden gelmek ve onu sosyologların yaptığı gibi herhangi bir olgusal gereklilik haline getirmek tehlikesiyle karşılaşırız. Bu durumda varlığın olumsuzluğu değeri öldürür” (Sartre, 2013, s. 156).

Görülüyor ki Sartre (2013, s. 156), aşkın değerleri, fiziksel varlığın ötesinde bir varlık olarak görmektedir. Değeri, metafiziksel bir varlık olarak görüldüğünü ancak özünde tamamen insan yaratması olduğunu iddia etmektedir. Dolayısıyla Sartre'ın değere ilişkin bu düşüncesi, ulaşılan nihai bir sonuç değildir. Tanrı'nın yokluğu fikrinden zorunlu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ele alındığında Sartre'ın, değer yokluğu fikrine akli delillerle ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan Sartre, Tanrı'nın yokluğu fikrine de akli delillerle ulaşmış değildir. Yalnızca Varlık ve Yokluk” adlı eserinde kendi kendisinin temeli olan varlık kavramının çelişkili olduğunu ifade etmiştir. Aynı değer konusunda olduğu gibi Tanrı konusunu da fenomenal bir alanda ele almıştır. Bu alanda çelişkiye ulaşılması doğaldır. Fenomenal alanın dışında herhangi bir mantıksal izah çabasına da girmemiştir. Dolayısıyla Sartre, önce Tanrı'nın olmadığına kendisini inandırmış sonra, etik düşünce sistemi de dâhil tüm sistemini bu iddia çerçevesinde kurmuştur (Gürsoy, 1991, s. 106-107).

5.Sonuç

Ahlak felsefesinin temel kavramlarından biri olan değer, bir ölçüt olarak iyi ile kötü arasındaki ayrımı içerir. Bununla birlikte değer, ahlak felsefesinde insan davranışlarına ilişkin bir ölçüt olarak kabul edilir. Felsefe tarihindeki filozoflar, ahlaka ilişkin düşüncelerini değerler üzerinden ortaya koymuşlardır. Bunlar arasında en çok bilinenleri, hazzı değer olarak gören hedonistlerin yer aldığı Kireneliler ve Epikürosçuluk Okulu temsilcileri ile Stoa Felsefecileri, Gazali, Kant ve Faydacı Ahlak Geleneği temsilcileridir. Bu düşünürlerin hepsindeki ortak nokta, ideal değerlere sahip olmalarıdır. Ancak Sartre, değer tamamen insan yaratması olduğunu düşünmekte aşkın hiçbir değeri ölçüt olarak kabul etmemektedir.

Öte yandan Sartre, ahlak söz konusu olduğunda her insanın korunmaya gereksinimi olduğunu düşündüğünden hümanist bir bakış açısıyla hayatı boyunca çeşitli aktivitelerde bulunmuştur. Ona göre, bu hümanizmin kendisi aslında insanı ve insanın özgürlüğünü en yüksek değer olarak kabul eden bir idealdir. Hiçbir aşkın değeri kabul etmeyen bir filozofun insanın özgürlüğünü değer olarak kabul etmesi nedeniyle buradan mantıksal delillerle şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır: O halde hümanizm de insan yaratmasıdır. Şüphesiz Sartre da bunu savunmaktadır. Hümanizmin kendisi bir değer ise hümanizm üzerinde temellendirilen bir değerler sisteminin yaratılması da olanaklıdır. Sıkıntılı durum bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Sartre, böyle bir değerler sistemini temellendirmemiş, sadece insanın özgürlüğünün tek değer olduğunu iddia etmiş ve daha öteye gidemediğinden insanların kendilerine göre yaşadıklarında huzur bulacakları sağlam bir ahlak sistemi kuramamıştır.

Oda adlı öyküde de bu güçlüğü görmek mümkündür. Bu öyküde, iklimde kalan Eve'nin seçimi söz konusudur. Sartre'a göre, Eve ne tercihte bulunursa bulunsun, eğer özgür iradesiyle tüm sorumluluğunu üzerine alarak seçimde bulunuyorsa onun bu davranışı etikdir. Ancak Eve'nin tercihte bulunurken tamamen içgüdülerine göre hareket etmesi ve her şeyin sorumluluğu üzerine alması onu bir bunalım haline sürüklemiştir. Öyküde Eve, “zaman zaman deliriyorum. Ama hayır delirememem ben. Sadece sinirleniyorum o kadar” diyerek” bu huzursuzluğunu ifade etmiştir. Oysa geçmişten günümüze kadar insanlara sunulan neredeyse tüm ahlak modellerinin en önemli amaçlarından biri, insanın yaptıkları eylemler sonucu duyacakları bir dinginliğe, başka bir deyişle bir tür iç huzura sahip olmalarıdır. Ancak Sartre, ne yaparsa yapsın hiçbir insanın kötü hislerden aranamayacağını düşündüğünden böyle bir amaç dahi edinmemiştir.

Sartre'in edebi eserlerinde konu ettiği tüm kahramanları genellikle kendi varlığına ve diğer varlıklara ilişkin sorgulamalar yapan tipler olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim günlükler şeklinde yazılmış "Bulantı" adlı romanında da Sartre, Roman karakteri Roquentin'in varlıkları sorgulamaya başladıktan sonra duyduğu bulantı hissi ile bu hissini onda yarattığı değişimlerini ele almıştır. Onun eserlerinde karakterler, sıradan bir hayat sürdürmesine rağmen birçok hissi yoğun bir biçimde yaşamaktadırlar. Karakterlerinin hiçbirisi toplum tarafından kabul gören meşhur bir kahraman olma eğiliminde değillerdir. Daha çok var olma ve varlıkları sorgulama sancıları yaşayan tiplerdir.

Sartre'in "Bulantı" adlı romanında ilk defa ortaya koyduğu kötü hislerin diğer eserlerinde de yansımalarını bulmak mümkündür. Onun tüm edebi eserlerinde insanlar umutsuzluk, tedirginlik, hayal kırıklığı gibi psikolojik durumlara maruz kalmış ve bu ruh hallerinden hiçbir zaman kurtulamamışlardır. Sartre, özetle değerden yoksun bir etik model sunmaya çalışmış, ancak bunda da istenilen bir sonuca varamamıştır. Bu durum bize, değerlerden soyutlanmış mazbut bir ahlak fikrine sahip olunmasının çok zor, belki de mümkün olmadığını göstermektedir.

Kaynakça

- Akgündüz, G. Ö. (2013). *Sartre'in özgürlük etiğinin oluşumu*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bender, M. T. (2009). Varoluşçuluk ve Jean Paul Sartre örnekleme. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(4), 23-33.
- Biçer, B. (2013). Philosophy group teacher candidates' preference with regard to educational philosophies of teaching and learning activities. *Anthropologist*, 16(3), 427-434.
- Cevizci, A. (1997). *Felsefe sözlüğü*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Çelik, T. (2011). Gürsel Korat'ın tarihsel düzlemde romanlarında varoluşçuluk. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(1): 41-76.
- Gürsoy, K. (1991). *J.P. Sartre ateizminin doğurduğu problemler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1996). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kayra, B. (2006). *Jean Paul Sartre'in özgürlük anlayışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Neuman, W.L. (2006). *Toplumsal araştırma yöntemleri*. (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası.
- Özcan, Z. (1991). Sartre'da valık ve kaynağı problemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 193-202.
- Öztürk, G. E. (2016). *Jean Paul Sartre'in özgürlük görüşü ve yol açtığı antropolojik- etik sorunlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pehlivan, M. (2015). *Mevlana ve Sartre'da varlık ve oluş*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Sariođlu, G. (2008). Tarih felsefesi alanında bir inceleme: varoluş felsefesi ve tarih anlayışı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 243-257.
- Sartre, J. P. (1993). *Duvar* (N. nal, ev.) İstanbul: Varlık Yayınları.
- Sartre, J. P. (1999). *Varoluşçuluk* (A. Bezirci, ev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Sartre, J. P. (2013). *Varlık ve hiçlik* (T. Ilgaz, G. ankaya Eksen, ev.) İthaki Yayınları, İstanbul.
- Sayın, B. (2013). Nietzsche'nin yaşama “evet” Sartre'ın “ze” hayır diyen insanı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 117-126.
- Sökmen, S. (2013). *Fenomenolojik ontoloji temelinde Jean-Paul Sartre'ın sanat anlayışı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.